

[Rec.:] „Zeszyty Radomszczańskie”. Prace z dziejów Radomska i powiatu radomszczańskiego, tomy I–V, 2007–2011, ss. 203, 328, 347, 400, 339

„Zeszyty Radomszczańskie” ukazują się regularnie w postaci rocznika od 2007 roku. Pięć tomów i pięć lat funkcjonowania pisma to dobra okazja aby przyjrzeć się bliżej inicjatywie wydawniczej radomszczańskich historyków.

Wydawcą jest Oddział Polskiego Towarzystwa Historycznego w Radomsku, funkcjonujący do 2010 roku jako Koło. Pismo związane jest także z Muzeum Regionalnym im. Stanisława Sankowskiego w Radomsku. Redaktor „Zeszytów Radomszczańskich” – Tomasz Andrzej Nowak – pracuje w dziale historycznym tej placówki, w Muzeum znajduje się siedziba Oddziału PTH, tu mieści się redakcja pisma. Kolejną instytucją nieformalnie związaną z periodykiem jest z pewnością Instytut Historii Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Troje członków siedmioosobowego zespołu redakcyjnego to pracownicy tegoż Instytutu.

W *Słowie wstępnym* do tomu I Robert Szwed – Prezes Polskiego Towarzystwa Historycznego Oddziału w Częstochowie nakreślił dzieje PTH, wskazując jego rolę w badaniach nad historią regionalną. Przedstawił okoliczności powstania Koła w Radomsku oraz ideę powołania „Zeszytów Radomszczańskich”, których I tom stanowił materialne pokłosie cyklu wykładów zorganizowanych w latach 2005–2007.

Na zawartość kolejnych tomów składają się teksty umieszczane w dwóch podstawowych działach. Pierwszy poświęcony jest dziejom Radomska, drugi dziejom powiatu radomszczańskiego. Dodatkowo w tomie I ukazał się dział *Varia*, a w tomie II *Pamiętniki i wspomnienia*. Natomiast od tomu III, obok podstawowych działów, pojawiają się regularnie *Materiały* oraz *Recenzje*.

Niezależnie od zaproponowanego przez redakcję układu pisma, warto pokusić się o wyszczególnienie obszarów tematycznych, po których najchętniej poruszają się autorzy.

Sporo miejsca w kolejnych tomach zajmuje historia Kościoła w Radomsku i regionie. Znajdziemy tu m.in. artykuły Jana Związka, *Radomsko ośrodkiem życia religijnego* [t. I]; Roberta Sikorskiego, *Paulini w Wielgomłynach (2 połowa XV wieku – 1 połowa XVI wieku)* [t. I]; T. A. Nowaka, *Najstarsze dzieje kościoła pod wezwaniem św. Marii Magdaleny w Radomsku* [t. II]; Stanisława M. Zajączkowskiego, *Sieć parafialna na terenie przedrozbiorowego powiatu radomszczańskiego w początkach XVI w.* [t. III]; Jacka Kapuścińskiego, *Kościelne obchody Święta Niepodległości w ziemi radomszczańskiej w okresie II Rzeczypospolitej* [t. V].

Kilku autorów poświęciło swoje rozważania różnym aspektom aktywności politycznej. To m.in. artykuły: Izabeli Szumlas-Majzner, *Kampania wyborcza w okręgu Częstochowa-Radomsko do sejmu III kadencji* [t. II]; Grzegorza Mieczysławskiego, *Żydowskie partie polityczne w Radomsku do 1939 r. Zarys tematy-*

tu [t. IV]. W tej grupie odnajdujemy także teksty dotyczące wydarzeń politycznych końca XX w.: Kamila Rutkowskiego, *Powstanie NSZZ „Solidarność” w Radomsku i pierwsze miesiące jego działalności (do 31 grudnia 1980 r.)* [t. V] oraz Joanny Zasępy, *Wybory samorządowe w gminie Gidle w latach 1990–1998* [t. V].

Autorką szeregu artykułów na temat dziejów oświaty jest Ewa Kłopot: *Szkolnictwo powszechne i średnie w powiecie radomszczańskim w latach 1918–1939* [t. II]; *Uczniowie szkół powiatu radomszczańskiego w latach 1918–1939* [t. III]; *Szkoły żydowskie w Radomsku w okresie II Rzeczypospolitej* [t. V]. Podobną problematyką zajęli się także: Łukasz Kopera, *Szkolnictwo powszechne w dawnej gminie Maluszyn w latach 1918–1948* [t. V] oraz Tomasz Michał Kolmasiak, *Z dziejów szkoły w Maksymowie* [t. V].

Sporo materiałów związanych jest z historią organizacji i stowarzyszeń. W tej grupie znalazły się teksty m.in. G. Mieczynskiego, *100 lat dobroczynności – działalność stowarzyszeń charytatywnych w Radomsku do wybuchu II wojny światowej* [t. I]; Marianny Stalki, *Początki ruchu harcerskiego na ziemiach polskich i w Radomsku do 1939 roku* [t. I]; Agnieszki Podolskiej, *Sprawozdanie Towarzystwa Ochotniczej Straży Ogniowej w Radomsku za rok 1926* [t. V].

Życiu gospodarczemu poświęcili swoje artykuły m.in.: Dariusz Złotkowski, *Gospodarka i społeczeństwo radomska w latach 1806–1815* [t. I] oraz Joanna Rutowicz, *Rozwój gospodarczy Przedborza w XIX i XX w.* [t. III]. Z ostatnim tekstem koresponduje artykuł Sylwii Prymus, *Życie gospodarcze Przedborza w okresie międzywojennym* [t. III].

Wyrażną grupę stanowią materiały biograficzne. Zaliczmy do niej m.in. teksty: Agaty Małolepszej, *Janina i Adam Nieniewscy właściciele folwarku Chórzence w latach 1925–1945* [t. II]; Aleksandry Marii Walickiej, *Henryk Fajt – radomszczański kompozytor, pedagog, patriota* [cz.1, t. IV; cz. 2, t. V]; Aliny Wilkoszewskiej, *Józef Kościański (1924–2008). Wstęp do biografii* [t. IV]; Pawła Dudka, *Henryk Siemiradzki i jego związki ze Strzałkowem* [t. V].

Zwracają uwagę artykuły, które można potraktować nie tylko jako materiały do historii Radomska, ale także jako przyczynki do badań nad dziejami prasy w regionie. W tej grupie odnajdujemy opracowania: K. Rutkowskiego, *Radomsko na łamach „Kuriera Częstochowskiego” z 1940 roku* [t. IV]; R. Sikorskiego, *Radomsko w latach 1906–1909 w świetle częstochowskiej prasy* [t. IV]; T. A. Nowaka, *Radomsko przełomu XIX i XX w. w świetle doniesień piotrkowskiego „Tygodnia”* [t. V]; G. Mieczynskiego, *Radomsko w prasie początku XIX w. Wypisy* [t. V].

Diwić może stosunkowo skromnie reprezentowana problematyka ściśle muzealna. Prawdopodobnie ów obszar „monopolizuje” wydawniczo miejscowe muzeum. W tych okolicznościach zwraca uwagę artykuł Małgorzaty Borek, *Kolekcja pocztówek ze zbiorów muzeum w Radomsku* [t. IV].

Nieco wyraźniej akcentowane są natomiast w „Zeszytach Radomszczańskich” zagadnienia archeologiczne, m.in. dzięki artykułom: Gabrieli Ziółkowskiej i Mariusza Ziółkowskiego, *Późnośredniowieczne Radomsko w świetle badań archeologicznych. Wstęp do problematyki badawczej* [t. II]; Janusza Pietrzaka, *Archeologia w Przedborzu, czyli co można powiedzieć o dziejach miasta w świetle dotychczasowych badań* [t. III].

Profil historyczny pisma, położenie nacisku na DZIEJE miasta i regionu są zrozumiałe, wynikają ze statutowych funkcji PTH oraz zainteresowań założycieli. „Zeszyty Radomszczańskie” w istniejącej formule zdają się być periodykiem trudno dostępnym dla socjologów, pedagogów, antropologów kultury, badających i interpretujących zjawiska rozgrywające się „tu i teraz”. Pismo – z założenia historyczne – nic na tym nie traci. Pozostaje jednak pytanie o miejsce naukowej refleksji nad współczesnym obliczem Radomska i okolicy.

Warto jednocześnie wspomnieć, że spora grupa autorów podejmuje w swoich tekstach zagadnienia z pogranicza historii i kulturoznawstwa. Niewątpliwie cennym przyczynkiem do studiów nad obyczajowością 2 poł. XIX w. jest tekst Andrzeja J. Zakrzewskiego *Wyścigi pławieńskie* [t. II]. Artykuł ten poświęcony został fenomenowi wyścigów konnych organizowanych w latach 1879–1891 w Pławnie – miejscowości położonej na południe od Radomska. Wydarzenia te przyciągały rzesze obserwatorów. Ziemianie organizowali w trakcie i po wyścigach spotkania towarzyskie, odbywały się pokazy narzędzi rolniczych, konkursy dla koni fornańskich i włościańskich. Tekst artykułu A. J. Zakrzewskiego uzupełniony został aneksem zawierającym wypisy z pamiętników i XIX-wiecznej prasy.

Wątki społeczno-obyczajowe odnajdziemy także w artykule Joanny Rutowicz *Spółeczeństwo Przedborza w XIX i początkach XX wieku. Zarys problematyki* [t. II]. Autorka omawia specyfikę stosunków polsko-żydowskich w miasteczku, podejmuje kwestie higieny, rozwoju szkolnictwa i infrastruktury (w tym także początki telefonizacji). Informuje o klęskach trapiących mieszkańców Przedborza (epidemie, pożary, powodzie), nakreśla krótkie sylwetki mieszkańców miasta: urzędników, lekarzy, nauczycieli, społeczników. Opis szeregu miejskich, XIX-wiecznych afer gospodarczych i zasygnalizowanie problematyki ludycznej, nadają tekstowi swoistej dynamiki.

Kilku autorów podejmuje zagadnienia z pogranicza tzw. religijności ludowej. Jowita Jagła z Katedry Historii Sztuki Uniwersytetu Łódzkiego poświęca swoje artykuły głównie artystycznym (sztuka wotywna) kontekstom sanktuarium w Gidlach: *Cudowne uleczenia i niepokój losu – malowane wota z Gidel jako reporterski zapis staropolskiej codzienności* [t. III]; *Święty Wincenty Fereriusz – uzdrowiciel i anioł Apokalipsy. O obecności motywu w sztuce Polski Centralnej* [t. IV]; *Grzech i rytuał pielgrzymki pokutnej mieszkańców Radomska na XVIII wiecznej plakiecie wotywniej* [t. V]. W tej grupie umieścić można również teksty J. Kapuścińskiego, m.in. *Życie religijne wiejskiej parafii na przykładzie Lgoty*

Wielkiej (do 1925 roku) [t. I] oraz artykuły Barbary Kowalskiej, m.in.: *Święta Jadwiga Królowa cudotwórczyni* [t. IV]; *Święta Jadwiga znana i nieznana* [t. I]. Ten ostatni tekst, stanowi jednocześnie dobry przykład zastosowania znanego w historiografii regionalnej zabiegu, polegającego na odnalezieniu i ukazaniu związku postaci historycznej (w tym przypadku Jadwigi Andegaweńskiej) z miejscowością (Radomskiem). Związku na pozór odległego, którego podkreślenie ma – jak można się domyślać – nie tylko uzasadnić obecność podjętej problematyki w periodyku regionalnym, lecz także służyć budowaniu tożsamości regionalnej radomszczan. B. Kowalska przypomina bowiem, że w Radomsku odbyły się dwa zjazdy (1382, 1384), podczas których „przedniejsi panowie polscy” radzili nad sposobami nakłonienia Jadwigi do przyjazdu z Węgier i objęcia tronu.

W ciągu pięciu lat funkcjonowania „Zeszytów Radomszczańskich”, na łamach pisma wypowiedziało się 47 osób. Wśród autorów figurują wspomniani już uczeni uniwersyteccy z Częstochowy (AJD) i Łodzi (UŁ) ale także Lublina (KUL), Krakowa (UJ), Piotrkowa Trybunalskiego (Filia Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach), badacze zrzeszeni społecznie (Wieluńskie Towarzystwo Naukowe, Towarzystwo Miłośników Przedborza), muzealnicy (Muzeum Regionalne im. S. Sankowskiego w Radomsku, Muzeum im. Antoniego hr. Ostrowskiego w Tomaszowie Mazowieckim). Jest także grupa autorów, którą warto odnotować w kontekście regionalnego charakteru pisma. Pod ich nazwiskami widnieją nazwy miejscowości (Radomsko, Częstochowa, Przedbórz, Podlesie, Kruszyna, Wielgomłyny, Sudzin-Maluszyn i in.). Można przypuszczać, że mamy do czynienia z pasjonatami, miłośnikami – regionalistami właśnie, na których sama możliwość opublikowania artykułu bądź recenzji działa mobilizująco, inspiruje do badań, poszukiwań i lektur. Obecność tych autorów świadczy o potrzebie funkcjonowania pisma i zainteresowaniu jakim cieszy się wśród regionalistów.

Na zakończenie kilka uwag krytycznych. Mimo obecności odnotowanych wyżej tekstów poświęconych obyczajowości i religijności, należy stwierdzić, że na łamach „Zeszytów Radomszczańskich” problematyka etnograficzna została poruszona jedynie symbolicznie³. Czyżby brakowało w Radomsku i okolicy osób zainteresowanych dziedzictwem kultury ludowej regionu? Zakłada się, że tzw. „tradycyjna kultura ludowa” to przede wszystkim materialne i niematerialne oblicze wsi 2 poł. XIX oraz pierwszych dekad XX wieku. Refleksje etnografów/etnologów (szczególnie muzealników) wpisywałyby się zatem w nurt badań nad dziejami regionu podobnie jak odkrycia i wnioski historyków. Ponieważ

³ Wspomnijmy o dwóch recenzjach: B. Sitek [Rec.:] *Jan Lamęcki. Rzeźby i pamiątki, wstęp i opracowanie pamiątek Aleksandra Jacher-Tyszkowa, Wadowice 2009*, ss. 199, „Zeszyty Radomszczańskie”, t. IV, 2010, s. 398–400; J. Majewski [Rec.:] *Tomasz Kuźnicki, Z dziejów młynarstwa Radomska i regionu (Katalog), Radomsko 2009*, ss. 224, „Zeszyty Radomszczańskie”, t. V, 2011, s. 338–339.

wśród dotychczasowych autorów znaleźli się także archeolodzy i historycy sztuki, zaproszenie (pozyskanie) do tego grona etnografów byłoby działaniem całkowicie konsekwentnym, nadałoby kolejnym tomom pisma ogólnohumanistycznego charakteru.

Autorzy recenzji zasłużyli na umieszczenie ich w *Spisie treści* jedynie w tomie III. W tomach IV i V niefortunnie zabrakło rozwinięcia tych działów. Trudno powiedzieć czy to zamysł redakcji, czy dwukrotna pomyłka natury technicznej. W niektórych, nielicznych czasopismach istotnie obecność recenzji jest jedynie zasygnalizowana nazwą działu. Nie wydaje się jednak aby była to praktyka słuszna. Nazwiska autorów i tytuły recenzowanych przez nich prac powinny figurować w spisach treści podobnie jak nazwiska autorów publikujących w pozostałych działach.

Na łamach tomu V nastąpiło radykalne zmniejszenie czcionki, co z całą pewnością niektórym czytelnikom utrudniło lekturę. Przed kolejnym krokiem w tym kierunku należałoby się poważnie zastanowić.

Długo też redakcja nie mogła zdecydować się jak nazwać pierwszy dział. W tomie I nosi on tytuł *Z dziejów miasta*. W tomie II *Z dziejów Radomska*. W tomie III ponownie czytamy *Z dziejów miasta*. W kolejnym – IV tomie, dochodzi niejako do fuzji obydwu koncepcji i dział otrzymuje tytuł *Z dziejów miasta Radomska*. W ostatnim tomie redakcja znów zaskakuje, wracając do pomysłu z tomu II.

Szata graficzna okładki nie zachwyca, można nawet powiedzieć, że jest dosyć surowa, jednak wszystkie dotychczasowe tomy „Zeszytów Radomszczańskich” zawierają barwne bądź czarno-białe fotografie, mapy, rysunki zabytków archeologicznych i liczne tabele. Cennym i godnym kontynuacji projektem, jest *Bibliografia powiatu radomszczańskiego za lata 2005–2010* opracowana przez T. A. Nowaka i K. Rutkowskiego [t. V]. Warto w tym miejscu wspomnieć, że spisy treści „Zeszytów Radomszczańskich” dostępne są na stronie internetowej Oddziału PTH w Radomsku, w zakładce poświęconej wydawnictwom⁴.

Recenzentami kolejnych tomów byli: prof. zw. dr hab. Andrzej Jan Zakrzewski (t. I), ks. prof. zw. dr hab. Jan Związek (t. II), prof. zw. dr hab. Ryszard Szwed (t. III, V), prof. zw. dr hab. Tadeusz Dubicki (t. IV).

Zaprezentowany wyżej, subiektywny wybór tytułów, wraz z próbą usystematyzowania problematyki poruszanej na łamach „Zeszytów Radomszczańskich” świadczą o różnorodności zainteresowań autorów i interdyscyplinarnym (w ramach ujęcia dziejowego) charakterze pisma. Hasłem spajającym jest Radomsko i region radomszczański, utożsamiony z powiatem. Konsekwencja w ukazywaniu najrozmaitszych aspektów historii regionu, dbałość o możliwie wysoki poziom merytoryczny i edytorski a także utrzymywanie ścisłych kontaktów ze środowiskami akademickimi sprawiają, że „Zeszyty Radomszczańskie”

4 <http://www.pthradomsko.republika.pl/publikacje.htm>

zaliczyć można do grona pism regionalnych o uzasadnionych aspiracjach naukowych. Znaczenie tego typu wydawnictw – choć dawno już odkryte i docenione – wciąż warto jest podkreślać.

Damian Kasprzyk
Uniwersytet Łódzki